

Wojciech Walczak
(Białystok)

ZMIANY ADMINISTRACYJNE SIECI PARAFIALNEJ UNICKIEJ EPARCHII TUROWSKO-PIŃSKIEJ W DRUGIEJ POŁOWIE XVIII WIEKU

W ostatnich latach widoczny jest wzrost zainteresowania badaczy społeczeństwem wschodniosłowiańskim z terenów siedemnasto- i osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Pewne próby podejścia do tego zagadnienia podejmowano już w latach powojennych, jednak dopiero po 1989 r. pojawiło się wiele cennych badań¹, pozwalających zweryfikować kilka funkcjonujących do tej pory wniosków, które powstały w XIX i na początku XX w. Niestety, w badaniach pomijano często tematykę struktur terytorialnych związków wyznaniowych w krajobrazie politycznym, gospodarczym czy nawet lokalnym państwa. Niekiedy winna temu była przyjęta metodologia, badacze wydawali się zapominać, że rzetelne opracowanie tak złożonego zagadnienia wymaga badań interdyscyplinarnych, wykorzystujących efekty prac archeologów czy językoznawców.

Pełnej analizy struktur unickich doczekała się jedynie eparchia chełmska. Nie najlepiej natomiast przedstawia się stan opracowań dotyczących unickiej eparchii turowsko-pińskiej, o której informacje można dziś znaleźć właściwie jedynie w publikacjach W. Koł-

¹ Szczególną rolę w badaniach nad strukturą Cerkwi unickiej odegrały badania L. Bienkowskiego, *Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce*, [w:] *Kościół w Polsce*, t. 2: *Wiek XVI–XVIII*, red. J. Kłoczowski, Kraków 1969, s. 781–1049. Praca ta, zawierająca bardzo szeroką bazę źródłową, jest do dziś w wielu aspektach aktualna. Prace analityczne i syntezę podjęli również: W. Kołbuk, *Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVIII wieku. Struktury administracyjne*, Lublin 1998; A. Mironowicz, *Prawosławie i unia za panowania Jana Kazimierza*, Białystok 1997; A. Gil, *Chełmska diecezja unicka 1596–1810. Dzieje i organizacja*, seria: *Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej*, Lublin 2005.

buka². Zauważalne na tym obszarze braki można do pewnego stopnia usprawiedliwiać trudnościami w dostępie do źródeł rozszanych po wielu archiwach poza granicami Polski.

Unicka eparchia turowsko-pińska – wbrew dotychczasowym poglądom – była rozwinięta, podlegającą ciągłym zmianom, strukturą Kościoła rzymskiego obrządku wschodniego. Jej tradycja związana jest oczywiście z prawosławiem i sięga XI w. Najstarsze dzieje eparchii turowsko-pińskiej łączą się z przekazem, wedle którego biskupstwo z siedzibą w Turowie miał powołać do życia Włodzimierz I³, w rzeczywistości jednak jej powstanie należy datować dopiero na czas po 1088 r.⁴

Początek rozwoju struktur na terenie pińszczyzny i turowszczyzny sięga przełomu XVI i XVII w. Sieć parafialna diecezji turowsko-pińskiej wykształtowała się w XVI w. Najbardziej intensywne zmiany w omawianej diecezji zauważalne są jednak pod koniec jej istnienia, w latach 70. i 80. XVIII stulecia.

Do drugiej połowy wieku XVIII dla ustalenia sieci parafialnej i zmian, jakie w niej zachodziły, ważne są przede wszystkim wizytacje z lat 1777-1778 oraz 1787 r. – najbardziej wiarygodny – choć, niestety, niekompletny – zespół źródłowy dla naszych badań⁵.

² Patrz również: W. Walczak, *Struktura terytorialna unickiej eparchii turowsko-pińskiej w XVII-XVIII w.*, [w:] *Studia z dziejów i tradycji metropolii kijowskiej XII-XIX wieku*, red. A. Gil, t. 5, Lublin 2009, s. 213-230.

³ Bardzo często początki różnych diecezji prawosławnych łączono z czasami Włodzimierza, by nawiązać w ten sposób do tradycji. O powstaniu i funkcjonowaniu tej eparchii patrz: W. Walczak, *Powstanie i funkcjonowanie prawosławnej eparchii turowsko-pińskiej*, [w:] *Україна кризь віку: Збірник наукових праць на пошану академіка НАН України професора Валерія Смоля*, Київ 2010, s. 291-306; A. Mironowicz, *Powstanie diecezji turowskiej*, [w:] *Między Odrą a Uralem. Księga dedykowana Profesorowi Władysławowi Andrzejowi Serczykowi*, red. W. Wierzbic, Rzeszów 2010, s. 36-48.

⁴ Rok 1088, a więc czas, kiedy Światopełk przeszedł z Nowogrodu do Turowa („Tegoż roku przeszedł Światopełk z Nowogrodu do Turowa”, *Powieść minionych lat*, przekład i opracowanie F. Sielicki, Wrocław 1999, s. 160) stanowi datum post quem powstania biskupstwa turowskiego. Por. A. Poppe, *Biskupstwa na Rusi, 988-1300*, [w:] *States, societies, cultures East and West. Essays in Honor of Jarosław Pelenski*, red. J. Duzinkiewicz, New York 2004, s. 836-837; tenże, *Metropolice i książęta Rusi Kijowskiej*, [w:] G. Podskalsky, *Chrześcijaństwo i literatura...*, s. 391. Krótka charakterystyka obu książąt w pracy: А. Войтович, *Княжа доба на Русі: портрет еліти*, Біла Церква, Біла Церква 2006 s. 353-355. Dodajmy, że Jaropelk był przez pewien czas także władcą Turowa. O kościelnej działalności obu władców por. odpowiednie fragmenty pracy: М. Д. Прислаков, *Очерки по церковно-политической истории Киевской Руси X-XII вв.*, Санкт-Петербург 2003 (jest to reprint wydania z 1913 roku).

⁵ Do tej pory brak było informacji dotyczących wizytacji z unickiej diecezji turowsko-pińskiej, akta te były nieznanne w historiografii, dlatego proponuję literaturę dotyczącą nie tyle wizytacji z omawianej diecezji, lecz tę, w której można odnaleźć odniesienia do wizytacji jako źródła historycznego. O przydatności wizytacji jako źródła historycznego: S. Litak, *Akta wizytacyjne parafii z XVI-XVIII wieku jako źródło historyczne*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1962, nr 3, s. 41-58 (tutaj również literatura, w której wykorzystywane są często wizytacje jako podstawowe źródło do opracowań np. atlasów historycznych); P. Sygowski, *Unicka diecezja chełmska w protokołach wizytacyjnych biskupa Maksymiliana Ryłły z lat 1759-1762*, [w:] *Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 5: *Miejsce i rola Kościoła greckokatolickiego w Kościele powszechnym*, red. S. Stępień, Przemysł 2000, s. 233-285; Z. Budzyński, *Nieznanne spisy dekanalne eparchii lwowskiej jako źródła do dziejów pogranicza polsko-ruskiego w drugiej połowie XVIII w.*, [w:] *Historia – archiwistyka – ludzie. Księga pamiątkowa w pięćdziesiątą rocznicę powołania Archiwum Państwowego w Rzeszowie*, red. J. Basta, G. Zamojski, Warszawa-Rzeszów 2000, s. 39-56; M. Kaznowski, *Parafie unickiego dekanatu krosnieńskiego w świetle akt wizytacyjnych z 1742 r.*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 1999, nr 7, s. 31-51; wydanie źródłowe z rzetelną oprawą krytyczną: *Księga wizyty dziekańskiej dekanatu podlaskiego przeze mnie, księdza Bazylego Benedykta Guttorskiego, dziekana podlaskiego, plebana golniewskiego, w roku 1773 miesiąca Novembra dnia 17 iuxta vetus kalendarza sporządzona*, oprac. J. Maroszek, W. Wilczewski, Białystok 1996, s. 5-19; P. Sygowski, *Dekanat kaszogrodzki unickiej diecezji chełmskiej*, [w:] *Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu. Historia, kultura i sztuka*, red. J. Feduszka i in., Zamość 2000, s. 120-126; Z. Szanter, *Opis dekanatu jaslińskiego sporządzony w 1761 roku przez księdza dziekana Aleksandra de Unihof Stebnickiego*,

Kolejne istotne dostępne źródła można sklasyfikować jako sprawozdania, spisy stworzone dla celów statystycznych. Jednym z nich jest dokument zatytułowany: *Responsio ad quesita Ill[ustrissi]mi Exc[el]l[issi]mi ac Rev[erendissi]mi D[omi]ni Nuncii Apostolici in Regno Poloniarum et magno Ducatu Litt[uaniae] prius diligenter rebus omnibus examinatis per me Gedeonem Horbacki Ep[iscopu]m Pincensem et Turoviensem*⁶ z 26 lutego 1773 r. Jest to odpowiedź Gedeona Horbackiego, biskupa pińsko-turowskiego w latach 1769–1784⁷, do Giuseppe Garampiego⁸ (łac. Iosephus Garampi, aepus Berythensis), nuncjusza w Rzeczypospolitej w latach 1772–1776, na prośbę tego ostatniego skierowaną do wszystkich biskupów unickich o zestawienia stanu zarządzanych przez nich diecezji⁹.

W aneksie do niniejszego artykułu znajduje się jeszcze drugie źródło z pierwszej połowy XVIII wieku, które zapewne stanowiło bazę informacyjną dla biskupa G. Horbackiego do stworzenia raportu dla Stolicy Apostolskiej. Dokument ten, w formie tabeli, zatytułowany roboczo *Spis parafian i duchownych w unickiej eparchii turowsko-pińskiej*, nie jest kompletny, brakuje bowiem pierwszej karty, stąd posiadamy spisy tylko niektórych dekanatów. Nie

parocha szklarskiego, [w:] *Sztuka cerkiewna w diecezji przemyskiej. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej 25–26 marca 1995 roku*, red. J. Gienza i A. Stepan, Łańcut 1999, s. 340–361, B. Bodzioch-Kazanowska, *Unickie parafie patronatu królewskiego w dekanacie gródeckim w świetle wizytacji z lat 1764–1765*, „Nasza Przeszość” 2000, nr 93, s. 49–81. Do ciekawych prac poświęconych unii, które w znacznym stopniu oparte zostały na wizytacjach, zaliczyć należy teksty prof. Ihora Skoczylasa, ukraińskiego uczonego ze Lwowa: I. Скочиляс, *Акти духовних судів українських церковних установ XVII–XVIII ст. (За матеріалами виїзних засідань єпископсько-консисторського суду Львівської єпархії 1700–1725 років)*, „Вісник львівського університету”, серія історична, вип. 34 (1999); tenże, *Генеральні візитації в українсько-білоруських єпархіях Київської уніатської митрополії. 1596–1720 роки*, «Записки НТШ», т. 238, *Праці Історично-філософської секції*, Львів 1999; tenże, *Дволикий Янус: Шаргородська протопотія на Поділлі в першій третині XVII ст.*, „Вісник львівського університету”, серія історична, вип. 37 (2002); tenże, *Джерельна евристика візитаційної документації львівської єпархії XVIII ст. у Галичині та на Поділлі в другій половині XIX – 1930-х роках*, [w:] *Студії з архівної справи та документознавства*, т. 7, Київ 2001; tenże, *Документи архіву кам'янецької уніатської консисторії XVIII ст. у фондах Кам'янець-Подільського музею-заповідника*, *Матеріали засідень Історичної та Археографічної комісії НТШ в Україні*, 2, ред. Я. Грицак та ін., Львів 1999; tenże, *Недатований реєстр духовенства, церков і монастирів львівської єпархії за владцтва Йосифа Шумлянського*, «Записки НТШ», т. 240, *Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін*, Львів 2000; tenże, *Неопублікована праця з історії уніатської Церкви на правобережній Україні XVIII ст.*, *Матеріали засідань*, 2, Львів 1999; tenże, *Протоколи генеральної візитації Львівської єпархії 1730–1733 рр. як історичне джерело*, Київ 1999; tenże, *Протоколи єпископських і деканських візитацій церков Київської уніатської митрополії XVIII ст.*, [w:] *Рукописна україніка у фондах Львівської Наукової Бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України та проблеми створення інформаційного банку даних (Матеріали міжнародної науково-практичної коференції 20–21 вересня 1996 року)*, Львів 1999. Do najważniejszych należy zaliczyć monografię: *Генеральні візитації київської уніатської митрополії XVII–XVIII століть. Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія*, т. 2: *Протоколи генеральних візитацій*, Львів 2004. Kilka prac poświęconych wizytacjom, wydanych na Zachodzie: G. Le Bras, *Enquête sur le visites de paroisses*, „Revue d'histoire de l'Église de France” 1949, nr 125, s. 39–41; N. Greinacher, *Soziologie der Pfarrei. Wege zur Untersuchung*, Colmar–Freiburg 1955.

⁶ Archivio Segreto Vaticano (dalej: ASV), Archivio della Nunziatura Apostolica in Varsavia, vol. 140, k. 431r.–431v.

⁷ W latach 1766–1769 koadiutor.

⁸ O działalności bp. G. Garampiego – D. Vanysacker, *Cardinal Giuseppe Garampi (1752–1792): an Enlightened Ultramontane*, Brussels 1995.

⁹ Nuncjusz działał zgodnie z zaleceniami Sekretariatu Stanu ze Stolicy Apostolskiej z 1771 r., w którym proszono o dane dotyczące unitów i prawosławnych. ASV, Segreteria di Stato: Polonia, vol. 285, k. 124v. Nuncjusz stworzył cenne źródło dla dziejów Kościoła wschodniego drugiej połowy XVIII w., nazywane Tablicami Garampiego, w którym zawarł również informacje o prawosławnych i unitach. ASV, Segreteria di Stato: Polonia, vol. 285, k. 124v. ASV, Archivio della Nunziatura Apostolica in Varsavia, vol. 110, k. 2–22.

umniejsza to jednak wartości źródła, cennego głównie ze względu na zawarty w nim spis parafii, ale również dane o ilości wiernych i duchownych zarówno prawosławnych, jak i unickich, co pozwala w niektórych przypadkach porównać liczby dotyczące obu wyznań.

Kolejnym źródłem publikowanym w aneksie jest zestawienie dekanatów dokonane przez bazylianina z monasteru w Torokaniach, oficjała biskupa turowsko-pińskiego, Tadeusza Zaruskiego, zatytułowane *Status Episcopatus Pinscensis et Turoviensis*¹⁰. Spis ten pochodzi prawdopodobnie z połowy XVIII w. i potwierdza on jedynie liczbę dekanatów oraz informuje, jakie ziemie zajmuje eparchia turowsko-pińska (przy czym T. Zaruski dzieli diecezję na dwie części: turowską i pińską). Spis powstał zapewne w oparciu o dane z wizytacji, które przeprowadził Zaruski jako generalny oficjał eparchii turowsko-pińskiej w latach 1754–1755¹¹.

Także w innych źródłach spotykamy się ze zwyczajowym podziałem unickiej eparchii turowsko-pińskiej na dwie części: pińską i turowską. O obszarze części pińskiej w poł. XVIII w. czytamy: „Obszarem tejże diecezji pińskiej jest niemal w całości powiat piński, poza kilkoma kościołami parafialnymi, które położone są w województwie nowogrodzkim i brzeskim; stąd ten obszar jest wokół odgraniczony województwem nowogrodzkim, powiatem słonimskim, województwem brzeskim, ziemią chełmską, powiatem łuckim, województwem kijowskim, w sposób wyraźny połową powiatu owruckiego, powiatem mozyrskim; zawiera zaś diecezje biskupów łacińskich, ale nie pokrywające się z diecezją pińską, to jest diecezję łucką i wileńską”¹². Z kolei część turowska obejmowała „cały powiat mozyrski, i część pińskiego, odgraniczona zaś jest wokół województwem nowogrodzkim, powiatem rzeczyckim, powiatem owruckim. W tej zaś diecezji turowskiej największa część to diecezja łacińska biskupa wileńskiego, poza jednym tylko kościołem turowskim, który do diecezji łuckiej należy”¹³.

Z dotychczasowych badań W. Kołbuka wynika, że w 1772 r. w unickiej eparchii turowsko-pińskiej znajdowało się 10–12 dekanatów. Do tego wniosku wspomniany badacz doszedł, przyjmując za stolice dekanatów (bez potwierdzenia w źródłach) większe miejscowości: Dawidgródek, Dąbrowica, Janów, Kożanogródek, Lubieszów, Łachwa, Łahiczyn, Mozyrz, Nobel, Petryków, Pińsk, Turów, oraz posiłkując się – jak sam twierdzi – niepewnymi informacjami: Horodno, Kopatkewicze, Skryhałów, Telechany, Tomaszogród, Wysock¹⁴. Dane te należy jednak zweryfikować, dziś już bowiem wiadomo, że na obszarze tym do lat 70. XVIII w. znajdowało się 13 dekanatów: piński, nobelski, bezdzieski, drohiczyński, kożanogródzki, łahiczyński, lubieszowski, pohoski, stoliński, janowski, turowski, mozyrski i petrykowski. W latach 70. XVIII stulecia powstał nowy dekanat z siedzibą w Lelczycach, który nazywano uborckim, od rzeki Uborć.

Jak pokazują tabele 1 i 2, można z całą pewnością przyjąć, że w pińskiej i turowskiej części eparchii dominowali unicy – zarówno pod względem liczby cerkwi, kapłanów, jak

¹⁰ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (dalej: LVIA), Wilno, zespół 597, op. 2, nr 94, k. 18r.–18v.

¹¹ Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі, Мінск, nr 10977.

¹² ASV, Archivio della Nunziatura Apostolica in Varsavia, vol. 140, k. 431r.v.

¹³ Tamże, vol. 140, k. 431v.

¹⁴ W. Kołbuk, dz. cyt., s. 43.

i wiernych. Należy w tym miejscu zauważyć, że tabele 1–3 ze względu na różny czas powstania i różną wiarygodność dokumentów, na podstawie których zostały opracowane (z pewnością spis T. Zaruskiego jest niedokładny) wykazują pewne rozbieżności, stąd też należy raczej wnioskować o pewnych tendencjach czy proporcjach niż przyjmować liczby bezwzględne jako pewną informację.

Dzięki badaniom Dzianisa Liseuczukaua wiemy, że do 1787 r. ilość wiernych unii na wschodzie pińskiej części omawianej eparchii zwiększyła się o 12,7%¹⁵, co jest potwierdzeniem tezy o dynamicznym rozwoju unii właśnie w drugiej połowie XVIII w. Przewagę unii nad prawosławiem możemy dostrzec szczególnie w pińskiej części diecezji, gdzie – według relacji dla Stolicy Apostolskiej (tab. 1) – istniały 163 cerkwie z 237 duchownymi (prawosławnych było zaledwie 16 cerkwi i 39 osób duchownych). W części turowskiej cerkwi unickich było 75 z 68 osobami duchownymi, prawosławnych zaś świątyń niemal dwukrotnie mniej, bo 31, i 33 osoby pełniące posługę kapłańską.

Ciekawe dane prezentuje wspomniane źródło w odniesieniu do liczby wiernych. Można zauważyć dużą przewagę unitów nad prawosławnymi w części pińskiej (43 157 do 9 181); w części turowskiej dysproporcja ta nie jest już jednak tak ogromna, bo wynosi 19 928 do 17 000. Należy przy tym zaznaczyć, że w dwóch częściach omawianej eparchii występuje u prawosławnych podobna ilość wiernych na 1 parafię (ok. 560). Dwukrotnie niższa liczba (ok. 260) wiernych na 1 parafię przypadała w cerkwiach unickich, co potwierdza lepszą organizację parafialną oraz dynamikę rozwoju unickich parafii.

Rozwój ten widać również na podstawie danych liczby dekanatów (tab. 4). Można dostrzec przyrost liczby parafii pomiędzy pierwszą a drugą połową XVIII w. w dekanatach: kozanogrodzkim, lubieszowskim, pińskim, stolińskim, petrykowskim, turowskim oraz niewielki spadek liczby parafii w dekanatach mozyrskim i nobelski – zmiany spowodowane przesunięciem przynależności jurysdykcyjnej poszczególnych parafii w obrębie dekanatów. Ich szczególne natężenie przypada na lata 70. i 80 XVIII stulecia, co zresztą potwierdzają wizytacje z tego czasu. Z pozostałych po nich akt wiadomo, że w latach 70. XVIII stulecia utworzono wspomniany już dekanat uborcki¹⁶. Dekanat ten powstał poprzez przyłączenie części następujących parafii z dekanatu turowskiego (który pod względem liczby parafii był jednym z najmniejszych – teryto-

¹⁵ Д.В. Лісейчыкаў, *Схаваныя уніяцкія прыходы Пінскага павета канца XVIII – першай трэці XIX стст.*, „Архіварыус” 4 (2006), s. 117–129. Obliczenia na podstawie: НГАБ, ф. 136, wypis 1, nr 41240, k. 132r.–195v.

¹⁶ Jak wspomina wizytacja czwarta generalna z 1777 r., jest to dekanat nowo uformowany „za instrumentem JW. i naysprawiedliwiejszego JM Księdza Jerzego Gedeona Daszkiewicza Horbackiego, Biskupa P[olski]ego i Turowskiego”, Нацыянальны гістарычны архів Беларусі (dalej: НГАБ), ф. 136, op. 1, nr 41240, k. 14. W skład dekanatu, utworzonego prawdopodobnie między 1773 a 1776 rokiem, weszły parafie: Bujnowicze, Bukcze, Danilewicze, Hłuszkowicze, Korytnica, Lelczyce, Miłoczewicze, Symonicze, Tonież, Biehuń (z kaplicami w Stodoliczach i Zładzinie), Hlinne, Horodec (z kaplicami w Dubrowiczach i Liplanach), Możary, Pietrasze, Staweczna oraz Wojkiewicze. W sumie 16 parafii oraz 4 kaplice. НГАБ, ф. 136, op. 1, nr 41240, k. 15v.–33v., 241v.–272v.

rialnie również): Bujnowicze¹⁷, Bukcze¹⁸, Hłuszkowicze¹⁹, Korytnicze²⁰, Danilewicze²¹, Lelczyce²², Miłoczewicze²³, Symonicze²⁴ i Tonież²⁵. Reszta parafii, które weszły w skład powołanego dekanatu, to prawdopodobnie parafie nowo powstałe w sensie administracyjnym.

Kolejne parafie powoływano w latach 80. XVIII wieku, powstało wówczas też szczególnie dużo kapliczek czy filii parafialnych. Był to okres wzmożonej aktywności unii na terenach w szczególności dekanatu mozyrskiego i petrykowskiego²⁶. Pojedyncze zmiany w zakresie nowych parafii i kaplic źródła pozwalają zauważyć w dekanatach: pohoskim (2 kaplice²⁷), janowskim (2 parafie²⁸), drohiczyńskim (1 parafia w Wieńczu)²⁹ oraz w dekanacie turowskim – nowa kaplica w Terebliczach³⁰.

¹⁷ Wg LVIA, Wilno, zespół fond 634, op. 2, nr 968, k. 2–5 przynależność do dekanatu turowskiego. Według wizytacji z 1777 i 1787r. – przynależność do uborckiego: HГАБ, f. 136, op. 1, nr 41240, k. 32r.–33v., 247r.–249r. Cerkiew spaliła się po 1761 r., a na jej miejscu została wystawiona mała kapliczka drewniana. Dopiero w 1774 r. cerkiew odbudowano „sumptem i staraniem Gromady Buynowickiej na miejsce tej Kapliczki wspaniała Cerkiew zbudowana y w Roku tymże 1775 ... przez J[ego] M[ości] X[iędz]a Stefana Zahorowskiego, Parocha Lelczyckiego”. Do tej parafii zaliczano wsie (według wizytacji z 1777 r.): Bujnowicze (67), Stodolicze (40), Zładzin (27); (1787 r.): Bujnowicze (69), Stodolicze (40), Zładzin (29). HГАБ, f. 136, op. 1, nr 41240, k. 32r.–33v., 247r.–249r.

¹⁸ Do parafii zaliczano wieś (1787 r.) Tonież (40). Tamże, k. 15v.–16v., 271r.–272v.

¹⁹ Do tej parafii zaliczano wieś (1777 r.) Hłuszkowicze (60); (1787) Hłuszkowicze (70). Ibidem, k. 20–21v., 265r.–266v.

²⁰ Cerkiew korytnicka wybudowana na polecenie biskupa wileńskiego Michała Jana Zienkowicza w 1755 r. Wizytacje z 1777 i 1787 r. nie podają ilości chat. Ibidem, k. 29v.–30v., 252r.–253v.

²¹ Wg LVIA, Wilno, zespół fond 634, op. 2, nr 968, k. 2–5 przynależność do dekanatu turowskiego. Według wizytacji z 1777 i 1787 r. – przynależność do uborckiego: Tamże, k. 272r.–274v.

²² Według LVIA, Wilno, zespół fond 634, op. 2, nr 968, k. 2–5 – przynależność do dekanatu turowskiego. Według wizytacji z 1777 i 1787r. – przynależność do uborckiego: HГАБ, f. 136, op. 1, nr 41240, k. 30v.–32r., 249v.–251v. Cerkiew otrzymała nadania 20 marca 1651 r. od biskupa wileńskiego Jerzego Tyszkiewicza, co potwierdził w 1776 r. bp I. Masalski. Ibidem, k. 31. Do tej parafii zaliczano wsie (1777 r.): Lelczyce (40), Liplany (20); (1777 r.): Lelczyce (50), Liplany (20). HГАБ, f. 136, op. 1, nr 41240, k. 30v.–32r., 249v.–251v.

²³ Według LVIA, Wilno, zespół fond 634, op. 2, nr 968, k. 2–5 przynależność do dekanatu turowskiego. Według wizytacji z 1777 i 1787 r. – przynależność do uborckiego: HГАБ, f. 136, op. 1, nr 41240, k. 21v.–23, 263v.–265r. Wizytator informuje, że w cerkwi znajdował się oryginał funduszu biskupa wileńskiego I. Masalskiego, w którym nadał „dworzyszczę Kurandycz pod chłopami zostająca”. (k. 22). Do tej parafii zaliczano wsie (1777 r.): Miłoczewicze (35) i Borowe (18); (1787r.) Miłoczewicze (40) i Borowe (20). HГАБ, f. 136, op. 1, nr 41240, k. 21v.–23, 263v.–265r.

²⁴ Według LVIA, Wilno, zespół fond 634, op. 2, nr 968, k. 2–5 – przynależność do dekanatu turowskiego. Według wizytacji z 1777 i 1787 r. – przynależność do uborckiego: HГАБ, f. 136, op. 1, nr 41240, k. k. 14–15v., 274–276. Parafia ta otrzymała fundusz od biskupa wileńskiego Jakuba Masalskiego w 1740 r. Biskup wileński w 1776 r., „uznawszy nieznośne pokrzywdzenie parocha symonickiego, nowouczynionego funduszem konfirmacyjnym”. Ibidem, k. 14v. Do tej parafii zaliczano wsie: Symonicze (20) i Symonicze na Zarzeczcu (25). Do tej parafii zaliczano wsie: Tonież (39). HГАБ, f. 136, op. 1, nr 41240, k. 14–15v., 274–276.

²⁵ Parafia będąca w kolatorstwie Ignacego Tyszy, rotmistrza chorągwi buńczucznej wojsk WXL. Wizytator wspomina o zagubionym funduszu tej parafii. Do parafii zaliczano wieś (1787r.) Tonież (40). Ibidem, k. 15v.–16v., 271r.–272v.

²⁶ Na terenie dekanatu mozyrskiego powstają kaplice w Krotowie, Peletrułowiczach, Nowosiółkach, Litwinowiczach, Kuradyczach. Tutaj też powstają nowe parafie: w Plesowiczach i Romanowiczach. W dekanacie petrykowskim powstają parafie w Barbarowie i Remezowie, kaplice zaś w: Michowie, Seniukowie, Romanówce, Maciejówce oraz w Zimowiszczach Wielkich i Małych. Ibidem, k. 140r., 152 r.v., 159r.v., 189v., 203r.–212v.

²⁷ Kaplice w Czółkowiczach i Perekalczycach, Институт российской истории Российской академии наук в Петербурге, kol. P. Dobrochotowa (Nr 52), op. 2, nr 5/7, (dalej: ИРИРАН), k. 31.

²⁸ Parafie w Rahodosku i Bielinie, ИРИРАН, k. 36v.

²⁹ ИРИРАН, k. 5v.–9r.

³⁰ HГАБ, f. 136, op. 1, nr 41240, k. 281v.

Występowanie wspomnianych świątyn filialnych, czyli kaplic czy też kapliczek, przy których brakowało na stałe rezydującego parocha, to zjawisko dla interesującej nas eparchii dość charakterystyczne i stosunkowo częste, ale – co ciekawe – rzadko spotykane w innych diecezjach. Rzadko spotykane w innych diecezjach, a przynajmniej – jak zauważa W. Kołbuk – rzadko odnotowywane w wizytacjach³¹. Dla całej eparchii turowsko-pińskiej na około 1772 r. daje się zauważyć 16 kapliczek, natomiast w latach 80. wizytacje odnotowują ich już dwukrotnie więcej (tab. 4). Potwierdza to dynamiczny rozwój w latach 70–80. XVIII w. sieci parafialnej – dotychczasowa cerkiew parochialna stawała się niewystarczająca dla społeczności unickiej, stąd pojawiła się potrzeba tworzenia rozwiązań w postaci świątyn filialnych, które stawiano w miejscu bardziej dostępnym dla parafian. Powstawanie kaplic należy też rozpatrywać w odniesieniu do słabo rozwiniętej sieci parafialnej, z pewnością bowiem nie bez znaczenia jest fakt, że występowały one głównie na terenach ziem białoruskich³².

Powyższe rozważania nie wyczerpują tematu. Sygnalizują jedynie wciąż występującą lukę w badaniach nad organizacją Cerkwi unickiej. Na zakończenie raz jeszcze warto podkreślić, że – wbrew dotychczasowym ustaleniom – unicka eparchia turowsko-pińska była dosyć dynamicznie rozwijającą się organizacją cerkiewną, w której reagowano na zapotrzebowania wiernych. W badaniach swych, niestety, nie odnalazłem wizytacji z XVIII w. z dekanatów: bezdzieskiego, janowskiego, lubieszowskiego i nobelskiego, stąd też wnioski nie są precyzyjne, jednakże – biorąc pod uwagę rozwój sieci parafialnej w innych dekanatach – należy przyjąć, że również i w tych niepoznanych następowało zwiększenie liczby parafii. Bliższe zbadanie tego procesu z pewnością prowadzić będzie do poświadczenia rozwoju organizacyjnego unickiej eparchii turowsko-pińskiej.

Tabela nr 1: Liczba cerkwi, duchownych i parafian Kościoła unickiego i Cerkwi na terenach eparchii turowsko-pińskiej. Wg *Responsio ad quesita Ill[ustriss]mi Exc[el]l[iss]mi ac Rev[erendiss]mi D[omi]ni Nuncii Apostolici in Regno Polonia-rum et magno Ducatu Litt[uaniae] prius diligenter rebus omnibus examinatis per me Gedeonem Horbacki Ep[iscop]um Pinscensem et Turoviensem*³³

Wartość	UNICI		PRAWOSŁAWNI	
	Część diecezji		Część diecezji	
	Pińska	Turowska	Pińska	Turowska
Liczba cerkwi	163	75	16	31
Liczba prezbiterów	211	68	39	33
Liczba pozostałych kapłanów	26	8		
Liczba dusz ³⁴	43157	19928	9181	17000

³¹ W. Kołbuk, dz. cyt., s. 47–48.

³² Ibidem, s. 48.

³³ ASV, Archivio della Nunziatura Apostolica in Varsavia, vol. 140, k. 431r.-431v.

³⁴ Autor ujął tylko osoby zdolne do spowiedzi capaces Sacramentorum, stąd różnice w porównaniu z Tab. 2, gdzie umieszczono wszystkich wiernych. L. Bieńkowski dane z tego dokumentu podwyższa o 33 %. Jednakże jeśli uznać za wiarygodne wyniki z Tab. 2 współczynnik ten jest zbyt mały. L. Bieńkowski, op. cit., tab. VII, s. 1045.

Tabela nr 2: Liczbę cerkwi, duchownych i parafian Kościoła unickiego i Cerkwi na terenach eparchii turowsko-pińskiej. Wg Lietuvos Valstybės Istorijos Archyvas, Wilno, fond 634, op. 2, nr 968, k. 2-5.

Dekanat	UNICI			Ilość wiernych na 1 parafię	PRAWOSŁAWNI		
	Cerkwie	Duchowni	Pozostali		Dusze	Duchowni	Inni
Część pińska diecezji							
Bezdzież	12	16	6	13587	bd.	bd.	bd.
Drohiczyn	15	17	5	13366	bd.	bd.	bd.
Janów	14	15	bd.	9917	bd.	bd.	bd.
Lubieszów	12	19	bd.	5569	bd.	bd.	bd.
Łahiczyn	12	13	bd.	8431	bd.	bd.	bd.
Nobel	15	21	bd.	4236	bd.	bd.	bd.
Pohost	15	21	1	6391	1	bd.	547
Stolin	Brak danych ze względu na brak pierwszej karty rękopisu			bd.	9	bd.	4185
Część pińska diecezji	163	211	26	107976	14	25	9187
Część turowska diecezji							
Mozyrz	41	95	7	23397	10	bd.	5560
Petryków	22	21	1	11895	3	bd.	3282
Turów	12	12	bd.	5268	bd.	bd.	bd.
Część turowska diecezji	75	60	8	40520	33	bd.	17097
CAŁOŚĆ DIECEZJI TUROWSKO-PIŃSKIEJ	238	279	34	148496	47	25	26284

Tabela nr 3: Liczba parafii w dekanatach wg Status Episcopatus Pinscensis et Turoviensis, Lietuvos valstybės istorijos archyvas, Wilno, zespół 597, op. 2, nr 94, k. 18r.-18v.

Dekanat	Liczba parafii
BEZDZIESKI	11
DROHICZYŃSKI	12
JANOWSKI	12
KOŻANOGRÓDZKI	13
LUBIESZOWSKI	10
ŁAHICZYŃSKI	11
NOBELSKI	12
PIŃSKI	19
POHOSKI	17
STOLIŃSKI	20
Łącznie w części pińskiej	136
MOZYRSKI	26
PETRYKOWSKI	12
TUROWSKI	11
Łącznie w części turowskiej	49
Łącznie w całej diecezji turowsko-pińskiej	188

Tabela nr 4: Liczba parafii w poszczególnych dekanatach z podziałem na źródła

Źródło Dekanat	Wg Lietuvos Valstybės Istorijos Archyvas, Wilno, fond 634, op. 2, nr 968, k. 2-5.	Wg Status Episcopatus Pincensis et Turoviensis, Lietuvos valstybės istorijos archyvas, Wilno, zespół 597, op. 2, nr 94, k. 18r.-18v.	Do 1772 r. wg ustaleń własnych ³⁵	Lata 80-te XVIII w. wg ustaleń własnych ³⁶
Część pińska				
<i>Bezdzież</i>	12	11	12	12
<i>Drohiczyn</i>	15	12	14	15
<i>Janów</i>	14	12	14	14+2
<i>Kożanogródek</i>	<i>bd.</i>	13	16	16
<i>Lubieszów</i>	12	10	12	12
<i>Łahiczyn</i>	12	11	11	12
<i>Nobel</i>	15	12	14	14
<i>Pińsk</i>	<i>bd.</i>	19	22	24
<i>Pohost</i>	15	17	18	15+2
<i>Stolin</i>	<i>bd.</i>	20	30	29
Część turowska				
<i>Mozyrz</i>	41	26	37+14	38+14
<i>Petryków</i>	22	12	30+2	23+9
<i>Turów</i>	12	11	14	13+1
<i>Uborcki</i>	0	0	0	16+4
<i>Łącznie</i>	---	186	230+16	237+32

³⁵ Na postawie wizytacji. Pierwsza liczba oznacza ilość parafii, po znaku „+” zapisano ilość kaplic.

³⁶ Na postawie wizytacji.

Aneks

Responsio ad questia Ill[ustrissi]mi Exc[e]ll[issi]mi ac Rev[erendissi]mi D[omi]ni Nuncii Apostolici in Regno Poloniarum et magno Ducatu Litt[uaniae] prius diligenter rebus omnibus examinatis per me Gedeonem Horbacki Ep[isco]pum Pincensem et Turoviensem

Archivio Segreto Vaticano, Watykan, Archivio della Nunziatura Apostolica in Varsovia, vol. 140, k. 431r.-431v.

[k. 431r.]

Con Lettera di Mons[ignore] Ves[cov]o di Pińsko. 26 Febr[uarium] 1773

Responsio ad questia Ill[ustrissi]mi Exc[e]ll[issi]mi ac Rev[erendissi]mi D[omi]ni Nuncii Apostolici in Regno Poloniarum et magno Ducatu Litt[uaniae] prius diligenter rebus omnibus examinatis per me Gedeonem Horbacki Ep[isco]pum Pincensem et Turoviensem. Data Anno 1773. Mense Februarii Die 26.

Ad quesitum nempe quot sunt numero Ecclesiae Parochiales Unitae.

In Dioecesi Pincensi praeter Ecclesiam Cathedralem, Ecclesiae Parochiales Sunt N° 163

In Diocesi Turoviensis Ecclesiae Parochiales Unitae Sunt. N 75

Ad quaesitum nempe quot Sunt Praesbyteri quot Reliqui ex Clero Unito, Sunt N. 211

Reliqui ex Clero Unito Sunt N. 26

In Dioecesi Turoviensi Uniti Presbyteri Sunt N. 68

Reliqui ex Clero Unito in eadem Sunt N. 8

Ad quaesitum nempe quot sunt animae in Populo.

In Dioecesi Pincensi animae ex Populo Unito capaces Sacramentorum Sunt N. 43157

In Dioecesi Turoviensi animae in Populo Unito Sunt N. 19928

Ad quaesitum quae nam et quot monasteria regularium extent in Diocesi.

In Diocesi Pincensis regularium monasteria extant haec.

Basilianorum abbacia Leszczynensis. Monasterium Torocanense, Antopoliense, Chomscense, Novodworscense, et Monialium ejusdem Ord[ini]s Pincense.

In Diocesi autem Turoviensi Monasteria Basilianorum sunt duo nempe Clare-Montanum et Suchoviense.

Ad quaesitum quousque extenduntur limites istius dioecesis Pinscen[is] Graeco-Uniti Populi? Quot et quos Palatinatus, Castellanas, aliosque Districtus Terrestres, nec non Latinorum Ep[isco]porum dioeceses comprehendat vel intesecet?

Limites istius dioecesis Pinscen[is] est fere totus et unicus districtus Pinscen[is] preter non nullas Ecclesias Parochialos, quae sitae sunt in palatinatu Novogrodensi et Brestensis, et sic circum circa limitati nempe palatinatu Novogrodensi, districtu Słonimscensi, palatinatu Brestensi, Terra Chelmensi, districtu Luceoriensi, palatinatu Kijovenski, signanter semi-districtu Ovrucensi, et districtu Mozyrensi, dioeceses autem Latinorum Ep[isco]porum comprehendit, licet [k. 431v.] non integras Dioecesis Pinscensis has, nempe, Dioecesim Luceoriensem et Vilnensem.

Dioecesis autem Turoviensis est totus districtus Mozyrensis, et ex parte Pinscensis, limitatur autem circumcirca palatinatu Novogrodensi, districtu Rzeczycensi, districtu Ovrucensi. In hac autem dioecesi Turoviensis maxima ex parte est diocesis latini Ep[isco]pi Vilnensis, preter unicam Ecclesiam Turoviensem, quod ad Luceoriensem Ep[isco]pum Latinum pertinent.

Ad quaesitum nempe an et quot sunt Ecclesiae non-Unitorum.

In Diocesi Pinscensi Ecclesiae non-Unitorum preter duo, Monachorum Monasteria, Pinscense scilicet, et Dzieńciołowicense. S[un]t N. 16.

In Diocesi Turoviensi non-Unitorum Ecclesiae S[un]t N. 31.

Ad questionem nempe quis numerus Cleri et Populi non-Uniti et cui ex suis Ep[isco]pis subiaceant.

In dioecesi Pinscensi Presbyteri et reliqui ex clero non-unito S[un]t N. 39.

Populi non-uniti in eadem animae S[un]t N. 9187

In dioecesi autem Turoviensi Presbyteri et reliqui ex Clero – Sunt N. 33

^aPopuli non uniti in eadem Diocesi animae Sunt No. 170..^a Alumnatu Vilnensi ex speciali et singulari gratia Sedis Apostolicae, pro Duobus diocesanis concessio. Praeparantur autem Juvenes ad Sacra Studia, tum in Scholis Latinis, tum in Scholis Ruthenis per decanatus existentibus, media autem quibus possit Confici Seminarium Clericorum in hac dioecesi, quoniam est pauperrima, omnino deesse videntur.

^a...^aDopisano po edycji dokumentu inną ręką. Liczba 170 to oczywista pomyłka. Chodziło zapewne o liczbę 17000.

Status Episcopatus Pinscensis et Turoviensis

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, Wilno, zespól 597, op. 2, nr 94, k. 18r.-18v.

[k. 18 r.]

Status Episcopatus Pinscensis et Turoviensis

Dioecesis Episcopatus Pinscensis in Polesia Magni Ducatus Lithuaniae per Distric-tum Pinscensem et alios viciniores extenditur. Cathedralis Ecclesia in civitate Pinsk in fundo a fundatoribus antiquitus donato lignea per modernum episcopum ad mortem fundatorum sub titulo Nativitatis Beatissimae Mariae Virginis exstruitur. Ad eam curam parochialem presbyteri manentes in tota civitate hebdomadatim exercent, in qua plus est incolarum disunitorum quam unitorum, quin et iam extra hanc civitatem, in villicis, pagis, oppidis, maior est pars populi in schismate durantis et Ecclesiarum Schismaticorum pra-evalentia quam Unitorum.

Decanatus in hac dioecesi numerantur decem

1mo. Pinscensis decanatus ecclesias parochiales continet octodecim 19³⁸.

2do. Janoviensis decanatus ecclesias parochiales continet duodecim 13³⁹.

3tio. Drohiczynensis decanatus ecclesias parochiales continet duodecim.

4to. Bezdziensis decanatus ecclesias parochiales continet undecim.

5to. Łahiczensis decanatus ecclesias parochiales continet undecim.

6to. Kozangordensis decanatus ecclesias parochiales continet tredecim cum tribus capellis.

7o. Pohocensis decanatus ecclesias parochiales continet septemdecim.

8vo. Stolinensis decanatus ecclesias parochiales continet viginti.

9no. Nobelsiensis decanatus ecclesias parochiales continet duodecim.

10mo. Lubieszoviensis decanatus ecclesias parochiales continet decem.

Summa ecclesiarum omnium 136

In hac item dioecesi monasteria, ^ain primum^a abbatiale Leszczynense habens curam animarum, alterum Chemsense, etiam Novodvorense cum facultatibus existunt. Monasterium sine cura. Et circa ecclesiam Sanctae Barbarae [^bin civitate^b] Martyri et Virginis moniales nostri ordini monasterium habent.

³⁸ Obok dopisana cyfra 19.

³⁹ Obok dopisana cyfra 13.

^a...^a Dopisek nad tekstem.

^b...^b Dopisek z boku tekstu.

Secundo Dioecesis episcopatus turoviensis etiam in Polesia Magni Ducatus Lithuaniae in parte per districtum Pincensem et per totum districtum Mozyrensem extenditur. Eae dioecesis Ecclesia Cathedralis sub titulo [k. 18v.] sanctorum Romani et Davidis principum Ruthenorum non in loco a tunc datoribus praefixo sed post a successoribus extra civitatem lignea extracta nunquam a praedecessoribus episcopis acceptata et pro Cathedrali recognita nunc devastata et sine assistentia ullius presbyteri existit. Ex eo quia et fundum presbyteri per integrum et partim bonorum mensae episcopalis domini turoviensis possessores vi occuparent, presbyterum unitum expellerent, ^csuper quam motionem^c lis in tribunali Magni Ducatus Lithuaniae vertitur et actu agitur. Iam ^dautem^d populus quam sacerdotes in hac civitate omnes schismatici quorum ecclesiae novem existunt et in dies plures possunt augmentari. Siquidem ex unitis ne unus homo invenitur. Pariter in nonnullis villicis, oppidis, civitatibus, plus incolarum et sacerdotum in schismate existentium quam unitorum⁴²⁴³

Decanatus huius dieocesi existunt tres.

1mus. Turoviensis decanatus ecclesias parochiales continet undecim.

2dus. Petrykovicensis decanatus ecclesias parochiales continet duodecim

3tius. Mozyrensis decanatus in quo Ecclesiae nunc a Schismaticis multae sunt rehae, aliae sine dotatione congruae aliae sine ulla existentes continet viginti sex.

Summa ecclesiarum existit 49.

Bonae mensae episcopalis episcopatus turoviensis important florenos octingentos

Thaddeus Zaruski OSBM

Dio[ecesis] Pin[scensis] et Turoviensis, Ofi[cialis] et Administrator

^cMonasterium in Turocanis et Reditus unius[quisque] ex utroque Eppi[scopatu]...^c

^c...^c Dopisek nad tekstem.

^d...^d Dopisek nad tekstem.

^c...^c Dopisano inną ręką.

<p style="text-align: center;">Spis parafian i duchownych w unickiej eparchii turowsko-pińskiej Opracowano na podstawie: Lietuvos Valstybės Istorijos Archyvas, Wilno, fond 634, op. 2, nr 968, k. 2-5</p>								
Dekanat	Parafia	UNICI			Dusze	PRAWOSŁAWNII		
		Cer- kwie	Du- chowni	Pozo- stali		Du- chowni	Inni	Dusze
Część pińska diecezji								
Stolin	Białohusza					1		395
	Ladce					1		400
	Osmany					1		400
	Płotnica					1		
	Mańkowicze					1		800
	Rubel					1		500
	Stachów					1		659
	Stare Siolo					2		400
	Z Płotnicką tedy cerkwią i parochią tu trzon importowaną liczy się cerkwi:					9		4185
Pohost	Białe	1	1		539			
	Iwańczyce	1	1		250			
	Morowina	1	2		304			
	Niańkowicze	1	1	1	173			
	Ostrów	1	1		537			
	Horodno	1	2		861			
	Pohost	1	2		117			
	Przywitówka	1	1		87			
	Radczysk	1	1		744			
	Rzeczyca	1	1		252			
	Stare Konie	1	2		92			
	Swarycewicze	1	2		343			
	Wiczówka	1	1		631	1		547
	Wólcece?	1	1		262			
	Żółkiń	1	2		1199			
Status tego dekanatu	15	21	1	6391	1		547	

Nobel	<i>Chrapin</i>	1	2	214		
	<i>Jezierce</i>	1	1	210		
	<i>Kuchcze</i>	1	2	153		
	<i>KucHECKA Wola</i>	1	1	266		
	<i>Kutyń</i>	1	1	355		
	<i>Łolenice?</i>	1	1	104		
	<i>Morocz</i>	1	2	271		
	<i>Newel</i>	1	2	430		
	<i>Nobel, pw. Przewzystej Bogurodzicy</i>	1	1	213		
	<i>Nobel, pw. św. Spasa Bogurodzicy</i>	1	2	282		
	<i>Pożóg</i>	1	2	349		
	<i>Sieńczyce</i>	1	1	316		
	<i>Simonowicze</i>	1	1	113		
	<i>Sudcze</i>	1	1	491		
	<i>Żeleznica</i>	1	1	469		
<i>Status tego dekanatu</i>	15	21	4236			
Lubieszów	<i>Buczyn</i>	1	1	29		
	<i>Bychów</i>	1	2	369		
	<i>Czerewiszczce</i>	1	3	1043		
	<i>Derewek</i>	1	1	343		
	<i>Horki</i>	1	2	351		
	<i>Lubiaż, pw. św. Mikołaja</i>	1	1	208		
	<i>Lubiaż, pw. św. Piątnickiej</i>	1	2	326		
	<i>Lubieszów</i>	1	2	617		
	<i>Nowodole</i>	1	2	427		
	<i>Pniowo</i>	1	1	661		
	<i>Starodole</i>	1	1	508		
	<i>Uhrynicze</i>	1	1	617		
<i>Status tego dekanatu</i>	12	19	5569			

Janów	<i>Brodnica</i>	1	1		943			
	<i>Hiewczyce?</i>	1	1		580			
	<i>Hliniany</i>	1	1		651			
	<i>Janów</i>	1	2		2220			
	<i>Klonecko?</i>	1	1		268			
	<i>Lachowicze</i>	1	1		425			
	<i>Laskowicze</i>	1	1		188			
	<i>Mochre</i>	1	1		367			
	<i>Odryżyn</i>	1	1		460			
	<i>Osoyce</i>	1	1		1120			
	<i>Potapowicze</i>	1	1		326			
	<i>Snitów</i>	1	1		890			
	<i>Strzelna</i>	1	1		280			
	<i>Worocewicze</i>	1	1		1191			
	<i>Status tego dekanatu</i>	14	15		9917			
Dorohiczyn	<i>Antopol</i>	1		5	1120			
	<i>Borodycze</i>	1	2		615			
	<i>Braszewicze</i>	1	1		1371			
	<i>Derewek</i>	1	1		850			
	<i>Dorohyczyn</i>	1	1		544			
	<i>Hołowczyce?</i>	1	1		1112			
	<i>Lachowicze</i>	1	1		424			
	<i>Lipnica</i>	1	2		949			
	<i>Pirkowicze</i>	1	1		742			
	<i>Popina</i>	1	1		595			
	<i>Rudki</i>	1	1		117			
	<i>Soce</i>	1	1		352			
	<i>Torokanie</i>	1	2		2461			
	<i>Wolawele?</i>	1	1		1146			
	<i>Ziołowo</i>	1	1		965			
	<i>Status tego dekanatu</i>	15	17	5	13366			

Bezdzież	Bezdzież	1	2		2006			
	Chomsk	1		5	2419			
	Drużyłowicze	1	2		991			
	Huta	1	1		1199			
	Maciejewicze	1	1		768			
	Motol	1	1		1199			
	Opol	1	2		1719			
	Piaseczne	1	2		869			
	Sporowo	1	1		531			
	Wawulicze	1	2		702			
	Zdzitów, pw. św. Mikołaja	1	1	1	516			
	Zdzitów pw. św. Przemysławskiej Bogurodzicy	1	1		588			
	Status tego dekanatu	12	16	6	13587			
Łahiczyn	Bobrowicze	1	2		444			
	Hline	1	1		929			
	Krajsk	1	1		288			
	Łahiczyn	1	2		1254			
	Obrów	1	1		410			
	Ozarycze	1	1		735			
	Porzecze	1	1		988			
	Stoszany	1	1		389			
	Święta Wola	1	1		937			
	Telechany	1			755			
	Wieleśnica	1	1		816			
	Wyhonicze	1	1		406			
	Status tego dekanatu	12	13		8431			
	W całej tedy diecezji Pińskiej na dziesięć dekanatów wyrażonych dzielących się znajduje się summa:		163	211	26	107976	14	25
Cerkwi nieunickich no 16, apostatów no 51. Na obrządek rzymski z unitów nawróconych dusz no 112								

Część turowska diecezji							
Petryków	<i>Bołożewicze</i>	1	1		521		
	<i>Boryskowicze</i>	1	1		332		
	<i>Jezierzany</i>	1	1		233		
	<i>Koczyzyszcze</i>						
	<i>Koleńce</i>	1	1		262		
	<i>Kościukiewiczze</i>	1	1		1020		
	<i>Laskowicze</i>	1			606		
	<i>Ludniewiczze</i>	1	2		389		3
	<i>Machnowicze</i>	1	1		253		
	<i>Makarycze</i>	1	1		551		
	<i>Michnowicze</i>					1	296
	<i>Mieszkwicze</i>	1	1		662		
	<i>Ostrożanka</i>	1	1		557		
	<i>Petryków</i>	1	1		383		
	<i>Remezów</i>	1			378		
	<i>Siemwiadczyce</i>	1	1		240		
	<i>Skryhałów?</i>	1	1		1143		19
	<i>Smiadycze</i>	1	2		1152		
	<i>Stoboda</i>	1	1	1	653		5
	<i>Wereśnicze</i>	1	1		741		
	<i>Zachorzanka</i>						
	<i>Zahor(cz)any</i>	1	1		750		
	<i>Zimowicze?</i>	1			272		2
<i>Żydce</i>	1	1		467			
	<i>W całym hrabstwie petrykowskim, to jest tak w mieście Petrykowie, jako i we wsiach do dwóch parochii cerkwi nieunickich Woskresieńskiej y Mikolskiej należących, znajduje się nieunitów</i>					3	3253
	<i>Status tego dekanatu</i>	22	21	1	11895	3	3282

Mozyrz	Aleksicze	1	1		380		
	Antonów	1	1		685		
	Bab[...]/Babicze	1	1		532		
	Bahrynowcze	1	1		587		
	Horbowicze	1	1		429		
	Hrabnicze	1	1		405		
	Iwanuszewicze/Iwanusz- czewicze	1	1		269		
	Jasna Góra/Hoszów	1		3	257		
	Jelsk (Karolin)	1	1		944		
	Jewtuszkiewicze	1	1		455		869
	Jurowicze	1	2		1110		
	Kalenkiewicze	1	1		766		
	Kaplice	1	1		603		
	Koczyce?	1			385		
	Komarowicze	1	1		366		
	Korzeniów/Korzenie	1	1		841		
	Kotkowicze	1	1		850		
	Łuczyce	1	1		592		
	Makarowicze	1	1		409		
	Michałkowicze	1	1		668		
	Muchojady	1	1		406		
	Narowła	1	1		868		
	Niesuchojeże	1		4	874		
	Nosowicze	1	1		629		
	Nowosiółki	1			292	1	482
	Orsicze	1	1		626		
	Rudobielsk	1	1		670		
	Sedelniki?	1	1		234		
	Starczyce	1	1		351		
	Strzelsk	1	1		398		
	Suchowicze	1		4	525		
	Szyicze	1	1		546		
	Tulhowicze	1	1		348		
	Waniużyńce	1	1		285		
Wiazki	1			976			
Zahal	1	1		865			
Jakimowicze					1	157	
Woldsowicze					1	425	
Kopytkiewicze					1	560	
Cieluszkiewicze					1	428	

Mozyrz	Mozyrz (cerkwie św. Mikołaja, Przeczystej Bogarodzicy, Michajłowskay, Spaskiey y Piatnickiey y ich wioskach)					4		2341
	<i>W całej</i> Mozyrszczyźnie cerkwi parochialnych nieunickich N.o 12, apostatów N.o 36							
	Status tego dekanatu	41	95	7	23397	10		5560
Turów	Bujnowicze	1	2		1027			
	Bukcze	1	1		215			
	Danilewicze	1			255			
	Hlińsk	1	1		585			
	Hłuszkowicze	1	1		296			
	Kortynica	1	1		377			
	Lelczyce	1	2		576			
	Młoczewice	1	1		363			
	Olhomel	1	1		403			
	Pererów	1	1		330			
	Ryczewo	1	1		190			
	Symonicze	1			775			
	Tonieź	1	1		206			
	Status tego dekanatu	12	12		5268			
W całej za tym Dyecezyi Turo- w(skiej) Cerkwi nieunickich N.o 31 Apostatów N.o 36		75	60	8	40520	33		17097
W obydwóch dyecezyach pińskiej y turowskiej dekanatów No 13, cerkwi nieunickich No 47, apostatów No 87		238	279	34	148496	47	25	26284

Wojciech Walczak

ADMINISTRATIVE CHANGES IN THE TURÓW-PIŃSK UNIATE
EPARCHY PARISH NETWORK DURING THE SECOND HALF OF
THE 18TH CENTURY

SUMMARY

Researchers' growing interest in 17th and 18th-century Polish-Lithuanian Commonwealth society has been noted. However, the structures of religious associations and their relation to politics, the economy, or even local statehood were often overlooked in these studies. Sometimes the problem was in the methodology; these studies need to be interdisciplinary—utilizing the work of both archaeologists and linguists. A full analysis of uniate structures has been accomplished only for the Chełm eparchy.

Wojciech Walczak is analyzing the structure of the least-studied—Turów-Pińsk Uniate eparchy. In his text, he reconstructs the decanal and parish structures in this diocese. So far, no one has reproduced the structure of this eparchy so thoroughly. In his scientific work he uses numerous printed sources and primarily manuscripts from the Polish, Belarusian, Russian, Ukrainian, Vatican City and London archives. The author also includes heretofore unknown historiographical sources: a report prepared for the Holy See from the mid 18th century; a document which formed the basis for this report, “Status Episcopatus Pincensis et Turoviensis” by Tadeusz Zaruski; and a list of parishes from the first half of 18th century which includes the number of faithful and priests.

Translated by Lech Czerski & Sheila Callahan